

kat! A kommunista kritikások, régiek és neofiták már 1945-ben kimutatták foguk fehéjét. Egyikük döglegyekhez (!) hasonlította Márai Sándor mondatait, Babitscsal kapcsolatban pedig jónak látta „a félféudális fasiszta magyar reakció” még épen maradt virágaira hivatkozni. Böven kijutott Németh Lászlónak is, Illyés esetében azonban inkább a „húzd meg, ereszd meg!” kettőssége volt jellemző, s ez szinte különböző szorítások és lazítások formájában haláláig érvényes maradt. Más aligha úszta volna meg az *Egy mondat a zsarnokságról* közlését, az ő esetében azonban nemzetközi tekintélyére is tekintettel kellett lenniük a kultúrpolitika irányítóinak, Révai Józsefnek éppen úgy, mint Aczél Györgynek. Illyésnek még arra is alkalma nyílt, hogy egyfajta szellemi honmentés példáit alkossa meg némelyik drámájában (ezekről is kitűnő tanulmányt olvashatunk), részletesen és meggyőzően méltatott *Bartók*-verse pedig a szabadság mellett tett gyönyörű hitvallás, ott és akkor felrázó és felszabadító visszhangot keltve.

Az Újhold íróit „kiradírozták”, a költészetet azonban nem lehetett kiszárítani. A Juhász Ferenc és Nagy László fémjelezte generáció legtehetségesebbjeit bizvást nevezhetjük a magyar líra újítóinak, megkockáztatnám, klasszikusainak. Megvilágító Vasy Géza elemzése mindkettőjük egy-egy fontos művéről és újító törekvéseiről. Érdeme, hogy együtt szól róluk, s nem a manapság divatos „vagy-vagy”-okban. S hasonló beleérzéssel elemzi a Kádár-kor néhány érdekes műalkotását (ugyan ki emlegeti manapság Sánta Ferencet?), s kötete végén joggal zárja irodalomtörténetét Nagy Gáspárral, akit egyre inkább a „kitörés” paradigmájának látunk.

Kitűnő könyv, igazi mankója egyetemistáknak, irodalomkedvelőknek. (G. Komoróczy Emőke: *A szellemi nevelés fórumai*. Hét Krajczár Kiadó, 2005; Koppány Zsolt: *Az öreg tölgy és vastag ága*. Biró, 2004; Schiller Erzsébet: *„Szimat és izlés”*. Ister, 2005; *„Föl a szívvel”*. Az istenkereső József Attila. Szent István Társulat, 2005; Vasy Géza: *„Hol zsarnokság van”*. Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, 2005)

RÓNAY LÁSZLÓ

PESTHY MONIKA: A CSÁBÍTÁS TEOLÓGIÁJA

A kísértés fogalmának története az ókorban

Szekularizált és mindent átalakítani igyekvő modern korunkban a csábítás már nem annyira a bűnhöz, hanem sokkal inkább az élvezethez kapcsolódik (például „csábítás” puding). Ez

azonban nem volt mindig így. A szerző ezért is választotta alapos és módszeres tanulmánya tárgyául az ókori gondolkodást. Az ókorban ugyanis „a rosszra vivő csábítás nagyon is valós és veszélyes tapasztalat volt, mely ellen harcolni kellett”. Magának a rossznak alapvető és mindig időszerű kérdéséről nem is beszélve: „miért van a világban a rossz? Ha feltételezünk egy ‘jó’ Istent, az hogyan teremthette a rosszat? Vagy ha nem ő teremtette, akkor honnan lett? És Isten miért engedi, hogy legyen? Miért ér mérhetetlen szenvedés olyanokat is, akik erre semmi módon sem szolgálhattak rá (például gyerekek és állatok)?” (9)

Pesthy Monika vizsgálódásainak középpontjában az egyén megkísértése áll. Ez a „tipikusan zsidó-keresztény fogalom” (11) idővel azonban görög filozófiai elemekkel gazdagodott. Az olvasó előtt gyakorlatilag ez a sokrétű és hosszás folyamat bontakozik ki a maga történetiségében. Az elemzés tehát értelemszerűen az Ószövetséggel kezdődik, ahol „a bűn az Istennel való szembeszegülést jelenti” (37), jöllehet maga a „kísértés-fogalom (...) alig van jelen” az iratokban (39). Ezt követi az intertestamentális irodalom (például qumráni írárok, Alexandriai Philón) áttekintése, amikor is a bűn kapcsán „egyre jobban előtérbe kerül az egyén felelőssége” (44), „és megszületnek az első próbálkozások a kísértés pszichológiájának az elemzésére” (85). Az Újszövetség már ebbe a felfogásba ágyazódik, és ezt folytatja: a „kísértés mindig egyfajta próbatétel” (93). Az ókeresztény írók számára ez a próbatétel — mint általában minden rossz — a „Sátántól és a démonoktól származik” (167). Ezzel mintegy kezdetét veszi a keresztény démonológia kialakulása, illetve a szenvedélyek elleni küzdelem szükségességének a hangoztatása. Mindezt Órigenész igyekszik rendszerbe szedni és elméletileg is kidolgozni. Ő „elemzi a kísértés mechanizmusát, azt, ahogyan a külső ingerek, a démonok ösztönzése és az értelem igenlő válasza eredményeként megvalósul a bűn” (215). Órigenész, és különösen a kereszténység hivatalos vallássá válását követően megerősödik és egyre inkább előtérbe kerül a szenvedélyekkel való küzdelem, a lélek belső harca. A szerzetesi irodalomban a kísértés már egyértelműen „a démonoktól jövő bűnre csábítást jelenti” (266). Euagriosz Pontikosz vázolja azokat a gonosz gondolatokat is (falánkság, paráznaság, kapzsiság, szomorúság, harag, akédia, hiúság, kevélység), amelyek majd lehetővé teszik a hét főbűn meghatározását. A 4. század végén és az 5. század elején — elsősorban a kimagasló egyéniségek munkásságának köszönhetően — a kísértés teológiája már diffe-

renciálódik, és irányzatokra oszlik. Pesthy Monika megkülönbözteti a szerzetesi és a pasztorális irodalmat, valamint Szent Ágoston munkásságát. Átfogó elemzését összegzéssel és két exkurzussal zárja, melyek közül az egyik „az asszonyi csábítás” (378–382) kérdését taglalja. Megállapítja, hogy az első századokban „az ördög a keresztényüldözők és az eretnekek képében jelent meg, nem pedig szép asszonyok alakjában” (380).

A szerző külön érdeme a források és a másodlagos szakirodalom kiegyensúlyozott használata. Ugyanakkor állításait mindig igyekszik korabeli szövegekkel is alátámasztani. Ennek érdekében bőségesen idézi az antik szerzőket. Így a mű, amely sok esetben Pesthy Monika egyéni fordításait tartalmazza (héber, latin, görög, szír, kopt, etióp nyelvekből) szinte kézikönyvként is használható. Arról nem is beszélve, hogy esetenként a fordítás az eredeti szöveggel is egybevethető (*Függelék*). A kötetet tartalmas bibliográfia és névmutató egészíti ki, amelyek lehetővé teszik a továbbkutatást, illetve megkönnyítik a mű használatát. Kétségtelen, hogy a magyar nyelvű teológiai szakirodalom egy tudományos igényű, de közérthető munkával gazdagodott. (*Catena. Monográfiák, 6; Kairosz Kiadó, Budapest, 2005*)

JAKAB ATTILA

OLIVIER CLÉMENT: KÉRDÉSEK AZ EMBERRŐL

Vannak könyvek, amelyek csendesen visszahúzódnak a könyvpiaci küzdelmek elől, és sokáig ismeretlenül megbújnak egy-egy, eredeti hivatásához hűségesebb kereskedés polcain. A szinte kényszerű csinnadratta híján az olyan szelíden bölcs írások, mint Max Picard (*A csend birodalma*, Kairosz, é. n.) vagy Gustave Thibon (*Jákob lajtorjája*, Kairosz, 2001) esszékötetei nem jutnak el a szélesebb olvasóközönséghez, csak baráti körökben terjednek, ahol szűk erszényű felfedezőik lelkesen adják őket kézről-kézre. Az ilyen jellegű munkák alacsony példányszámban látnak napvilágot, soha nem lesznek szalagos sikerkönyvekké. Nem csupán a csendben fogant gondolatok hordozóiként, árucikként is ellenállnak a harsányság és a siker világának. Nehezen találják meg olvasóikat, de ha ez megtörténik, sokkal mélyebben képesek megszólítani őket, mint a nagy példányszámban eladott művek. Talán egy kicsit még a világ is előremegy általuk.

Ilyen „előrevívő” kötet Olivier Clément, francia nemzetiségű, ortodox vallásfilozófus munkája, a *Kérdések az emberről*. A több mint másfél év-

tizede létrehozott Bizantinológiai Intézeti Alapítvány kiadásában megjelent kötet szépen egészíti az Alapítvány *Varia byzantina – Bizánc világa* elnevezésű sorozatát. Amíg a bizánci teológiával és a Bizánci Birodalom, valamint a keleti kereszténység történelmével foglalkozó kiűnő munkák elsősorban a kutatók, valamint az ortodox keresztény hagyomány iránt elkötelezett értelmiség számára bizonyulnak kincsesháznak, Clément könyve kulturális és vallási hovatartozástól függetlenül, minden olvasónak tartogat érdemi mondanivalót. Maga az esszéket válasz az 1968-as diáklázadásokat ösztönző és napjainkat is mélyen meghatározó eszmékre és ideológiákra. Clément abból a felismerésből indul ki, hogy a 20. századi újbóloldali, neomarxista, egyes esetekben az anarchizmushoz és nihilizmushoz következetesen eljutó filozófiák és mozgalmak végső soron az Isten utáni kiolthatatlan vágyakozásból fakadnak. Ez a vágy azonban hamis és torz módon tör utat magának, amikor az ember a Forradalmat, a Szexualitást vagy éppenséggel a Semmit isteníti, és ha nem vesz tudomást arról, hogy jelenlegi állapotunkban a bűn korlátai között élünk. Csak akkor kapunk kielégítő választ a szerelem, szexualitás, nemiség, politika, technika, tudomány, művészet kapcsán felmerülő kérdésekre, ha helyes képünk van az emberről. Mivel azonban az ember eredendően önmagánál, de még a kozmosznál is többet hordoz magában, egy hiteles antropológiának figyelembe kell vennie az ember személy voltát, lényegi Istenre irányultságát. Clément esszéisztikus, olykor költői stílusban, de következetes logikával vezeti végig ezt a gondolatot, és bontja ki a hiteles keresztény választ. Voltaképpen semmi más nem tesz, mint hogy az egyházatyák tanítását alkalmazza napjaink legégetőbb kérdéseire. A modern világ „atyáinak” (Nietzsche, Marx, Freud) korunk világlátását meghatározó eszméit az egyház atyáinak tanításával ütközteti, mindig keresve a lehetséges közös alapot. Nem új gondolatokat hallunk tőle, hanem új módon teszi érthetővé és elevenné az évezredek válaszokat.

Eddig is tudtuk, hogy a keleti kereszténység számára a patrisztikus tradíció nem a tudományos kutatás tárgya, hanem továbbélő és megélhető valóság, most pedig egy a nyugati kultúrában, szocialista-hugenotta családban felnőtt, de később az ortodox egyházban keresztséget nyert gondolkodó jóvoltából győződhettünk meg róla. A nyugati, római kereszténységben az egyházatyák és szentéletű aszkéták tanításait a tomizmus eluralkodása után újból és újból föl kellett és föl kell fedezni. Valahányszor ez megtörténik — mint a 15–16. században (John Colet,